

DOKUMENTY A MATERIÁLY

VOJENSKO-HISTORICKÁ (VOJENSKO-VEDECKÁ) KNIŽNICA – NAJSTARŠIA KNIŽNICA MAĎARSKÉHO HONVÉDSTVA*

LÁSZLÓ VESZPRÉMY

VESZPRÉMY, L.: Military-historical (military-scientific) Library – the oldest Library of Hungarian Armed Forces. *Vojenská história*, 3, 1, 1999, pp 68 – 70, Bratislava.

The author concentrated on the description of the military-historical library work in Budapest, currently situated near the Military-historical institution and museum, the oldest Hungarian armed forces library (on the occasion of the 80 Anniversary). It briefly outlines the development and status of this library within the structure of the Hungarian Ministry of Defence. It approaches collection as well as completion efforts and overall focus and foundations. Special attention is paid to numerous acquisitions and increase of personnel. The author deals with the level of processing computer databases and further perspectives.

Military History. Hungary. Military-historical library.

Osemdesiate výročie založenia Vojenského historického ústavu a Múzea ministerstva obrany núka príležitosť, aby sme sa krátko zmienili o minulosti a súčasnosti knižnice, ktorá aj dnes funguje na budínskom hradnom vršku (Várhegy) na námestí Kapisztrán tér. Vznik knižnice je úzko spätý s utvorením nezávislého maďarského ministerstva obrany, čo sa na konci prvej svetovej vojny so stále rastúcou rozhodnosťou požadovalo. K organizovaniu maďarského ministerstva obrany došlo len v posledných dňoch monarchie. V kompetenčnom zadelení ministerstva zrodenom v tom istom mesiaci už figuroval Archív vojenstva (Hadi levéltár), ktorého súčasťou sa stala aj knižná zbierka, predchodkyňa knižnice.

Zbierka začala fungovať od roku 1920 ako IV. oddelenie Archívu a Múzea vojenstva. Táto knižnica sa v roku 1923 spojila s knižnicou Dôstojníckeho kasína a dostala sa do jeho budovy (ulica Váci, 38). Odvtedy umiestnenie, organizačné miesto i oficiálny názov knižnice mali najrozmanitejšie podoby. V roku 1933 ju prekrstili na Ústrednú maďarskú kráľovskú honvédsku knižnicu a za úlohu jej stanovili uspokojenie nárokov „vojenských a civilných osôb zaoberajúcich sa s vojenskými vedami“. V roku 1947 knižnica znovu vznikla ako Honvédska ústredná knižnica, v roku 1948 ju umiestnili v Honvédskom kasíne. Po vojne pozbierala a usporiadala materiály zrušených vojenských knižníc a výsledkom toho mala na svojich policiach azda úplnú vojenskú a vojensko-historickú literatúru, ktorá vyšla v Maďarsku pred rokom 1945. Súčasný názov Vojensko-historická knižnica prvýkrát dostala na konci roku 1950, keď vtedajšia 80-tisícová zbierka bola 27. decembra znovu sprístupnená (na Üllői út 8). Odvtedy – hoci tieto opatrenia boli viackrát vydané, ale nikdy dôsledne sa nedodržali – sa predpísalo odovzdanie povinných výtlačkov knižnice z publikácií vyšlých v honvédske. V roku 1953 komisia pozostávajúca z vynikajúcich knihovníkov – Béla Varjas, Géza Sebestyén, János Szentmihályi – zhodnotila fungovanie knižnice. Oni navrhli, aby sa táto zbierka aj svojím názvom aj smerom zbierania stala celoštátnou vedecky špecializovanou základnou knižnicou, Vojensko-vedeckou knižnicou, a že „knižnica sa musí stať samostatnou inštitúciou, ktorú riadi nezávislý a samostatný vedúci, ktorý má na zreteli úlohu a záujmy knižnice“. Na základe toho dostala knižnica názov Vojensko-vedecká knižnica, ktorá ako súčasť Vojenského historického ústavu a Múzea funguje v súčasnosti na Hrade. V rokoch 1968 – 1975 knižnica ako Vojensko-vedecká

* Adresa knižnice: Hadtörténeti Könyvtár Budapest I., Kapisztrán tér 2 – 4. Poštová adresa: 1250 Budapest Pf. 7. Tel.: 212 02 86

knižnica a dokumentačné centrum patrila k Vojensko-vedeckému ústavu Generálneho štábu. V tomto čase bola strediskom odborných knižníc armády. V roku 1975 bola znovu pričlenená k Vojenskému historickému ústavu a Múzeu. Do roku 1996 je ako samostatné riaditeľstvo Ústavu a Múzea a od roku 1996 ako Vojensko-historická knižnica jedným oddelením Riaditeľstva vojensko-historického odboru. Začlenenie knižnice ako odbornej knižnice s celoštátnymi úlohami potvrdilo nariadenie ministra kultúry v roku 1978 a parlament v zákone z roku 1997 o Ochrane kultúrnych hodnôt pod názvom Knižnica Vojenského historického ústavu; od roku 1982 disponuje s klasifikáciou vedeckej knižnice. Na jej čele podľa prílohy č. 3 nariadenia vlády 150/1992 stojí riaditeľ.

Knižnica od roku 1955 sústavne poskytuje informácie o odbornej literatúre. V rokoch 1957 – 1990 sa za spolupráce s inými honvédskými knižnicami podieľala na vyhotovení bibliografií zahrňujúcich maďarskú a zahraničnú vojensko-vedeckú literatúru (Vojensko-vedecké repertórium, Bibliografia vojenskej odbornej literatúry). Odhliadnuc od niektorých krátkych prerušení ročne publikuje bibliografiu domácej vojensko-historickej odbornej literatúry a repertórium zahraničných vojensko-historických časopisov do roku 1989. Ročné vojensko-historické bibliografie aj teraz vychádzajú vo 4. čísle *Hadtörténelmi Közlemények*, kým posledne menovej bibliografie sme sa museli vzdať kvôli zmenám personálnych podmienok, úlohu tejto bibliografie do istej miery môže nahradzovať Vojensko-vedecká počítačová databáza Univerzity národnej obrany, ku ktorej naďalej dodávame rešerše niektorých časopisov. Z bohatej produkcie bibliografií a repertórií, ktoré vyšli v posledných desaťročiach, spomenieme len niektoré: Repertórium *Hadtörténelmi Közlemények* (1954 – 1978, 1979 – 1988), Repertórium časopisu *Honvédségi Szemle* a jeho predchodcov (1946 – 1978) alebo bibliografia vojenského vydavateľstva – *Zrínyi Katonai Kiadó* (1951 – 1980) a zväzok za roky 1981 – 1995, ktorý vyšiel v roku 1997. Pracovníci knižnice robia prehľad domácej odbornej literatúry pre publikáciu *Bibliographie internationale d'histoire militaire*, ktorú domáci odborníci málo poznajú, ale vo svete ju bežne používajú.

Knižnica je od svojho založenia vedeckou odbornou knižnicou zodpovedajúcou očakávaniam čitateľov a bádateľov a prirodzene je aj verejnou a dodnes jedinou verejnou knižnicou honvédstva. V zhode s bádateľskými a informačnými cieľmi zhromažďuje tituly z celej vojenskej vedy, ale najmä odbornú literatúru potrebnú k vojenskej histórii a poskytuje o nej informácie. Tomu zodpovedajúc zbiera – keď je to možné aj vo viacerých exemplároch – aj celú maďarskú vojenskú odbornú literatúru s osobitným zreteľom na domáce publikácie honvédstva. Jeden exemplár si uchováva s muzeálnym cieľom a túto zbierku opečiatkuje ako „*Militaria hungarica*“. Zo zahraničnej vojensko-historickej, vojensko-vedeckej odbornej literatúry zbiera publikácie s maďarskými súvislosťami, alebo tie, ktoré poskytujú širší prehľad o prítomnosti a minulosti vojsk iných štátov. Získavanie týchto titulov robí koordinovane s inými honvédskými knižnicami.

Počet kníh od roku 1918 – 1920 rýchlo rástol. Počas založenia mala knižnica 5000, v 30. rokoch 40 000, v roku 1957 97 000, v roku 1988 170 000 a dnes už viac ako 180 000 zväzkov. Ročný prírastok je nad 1000 kníh. Knižná zbierka popri domácich knihách disponuje aj grom zahraničnej vojenskej odbornej literatúry, jednu tretinu tvoria zahraničné publikácie. Za to čiastočne možno vďačiť zásielkam pracovníkov stálej vojenskej archívnej pobočky vo Viedni, čiastočne významným recipročným výmenám s dvoma tuctami európskych a amerických výskumných ústavov. Zbierku citeľne obohatil 2000-zväzkový dar americkej armády, ako aj zväzky obsahujúce hungariky, ktoré nemajú obdobu a dostávajú sa k nám z domácich alebo zahraničných pozostalostí. Možno konštatovať, že zbierka, pokiaľ ide o Rakúsko-uhorskú monarchiu alebo obdobie bojov za slobodu v rokoch 1848 – 1849, je úplná. Gro publikácií, ktoré vyšli vo vojenských vydavateľstvách socialistických štátov do roku 1990, máme takisto a snažíme sa doplniť veľmi dôležitú ruskú odbornú literatúru. V rozširovaní zbierky nás podporujú nemecký *Forschungsgemeinschaft*, Japonská nadácia a Sorosova nadácia.

Za mimoriadne cenné sa v knižnici považuje vyše 150 prevažne vojensko-vedeckých výtlačkov spred roku 1700. Postačuje, ak ako príklad z tejto starej zbierky uvedieme prácu Anthoniho Ernsta Burckharda von Birkensteina obsahujúcu obrazy uhorských hradov, ktorá mala slúžiť ako učebnica geometrie pre cisára Jozefa I. Pripravil sa aj ich katalóg a čaká na publikovanie. V rámci konkurzu OTKA (celoštátna nadácia vedeckých výskumov) sme začali spracovávať evidenciu uhorských vojensko-vedeckých rukopisov a tlačív spred roku 1750. Z tejto viacročnej práce sme doteraz vykonali evidenciu a zhodnotenie bibliografických údajov nachádzajúcich sa v starých zoznamoch kníh utvorením verejnej počítačovej databázy.

Finančné problémy posledných rokov sa dotýkali aj zaobstarania si časopisov, z bývalých 180 periodík zostalo 140, čo vďaka recipročným výmenám ešte stále zahŕňa najdôležitejšie medzinárodné časopisy. Spomedzi rarít stačí, keď spomenieme čísla Pesti Hírlap-u z roku 1841, noviny Honvéd Újság z roku 1956 a vojenské publikácie emigrácie. Vojenské vestníky a dôstojnícke poradia patria k najhľadanejším časťam zbierky.

Najdôležitejšou osobitnou zbierkou knižnice je zbierka vojenských predpisov. Táto zbierka aj svojím rozsahom – 30 000 položiek – a všeobsiahlosťou aj v medzinárodnom porovnaní je významná a jej užívateľmi sú nielen bádatelia, ale aj civilní záujemcovia o vojenskú históriu a modelári. Z predpisov by sme mohli spomenúť celý rad predpisov, napr. Františka Rákociho II., po dnes najrozličnejšie prípady, napríklad predpis ktorý vyšiel v Pešti v roku 1809 po názvom Gyakorlás Regulamentuma Magyar Felkelő Nemesség Lovasságának számára (Regulamentum cvičenia pre jazdeckto uhorskej povstaleckej šľachty).

Prerod maďarského honvédsťva prežila knižnica so šťastím a sú garancie, že popri Knižnici Univerzity národnej obrany Miklósa Zrínyiho zostane určujúcou zbierkou honvédskeho knihovníctva. K tomu nás oprávňujú už niekoľko rokov trvajúce kroky na vybudovanie počítačovej siete vojensko-vedeckého informačného systému koordinovaného Knižnicou Univerzity národnej obrany na základe opatrenia náčelníka GŠ 126/1992. Pomocou tohto systému budú jednotlivé odborné knižnice honvédsťva vzájomne prepojené a tieto zbierky budú prístupné aj pre externé knižnice. K očakávanému pripojeniu na Internet, pravda, treba mať aj linky, čomu azda pomôže blížiac sa členstvo v NATO. Už predtým sme rozpracovali integrovaný knižničný systém TINLIB a v tomto roku sa uskutoční prechod na tento systém. Chceli by sme konvertovať asi 10 000 záznamov vyhotovených v inom systéme a tie urobiť použiteľnými pri vyhľadávaní aspoň podľa názvu a autora. Dúfame, že do systému TINLIB sa nám podarí zabudovať aj menšiu, ale mimoriadne hodnotnú knižničnú zbierku Múzea, nachádzajúcu sa v rovnakej budove. Dovtedy môžu čitatelia používať špecializované abecedné katalógy a katalógy MDT (medzinárodné desatinné triedenie) prípadne katalógy zväzkov, v ktorých sú prírastky za posledné roky. Pre návštevníkov je veľmi šťastné, že v jednej budove s knižnicou sa nachádzajú aj Vojenský historický archív a Vojenská historická zbierka máp.

Je nevyhnutné, aby sme preskúmali, ako by sa dalo aspoň čiastočne uplatniť rozhodnutie o povinných výtlačkoch v rámci honvédsťva, aby sa ak nie v troch, tak aspoň v jednom exemplári zachovala každá publikácia honvédsťva pre nasledujúce generácie.

Pravdaže, sú aj starosti. Sklady sú zaplnené, nemáme zabezpečené finančné krytie ani na najnevyhnutnejšie reštauračné práce a čítareň pre 400 – 500 zaregistrovaných čitateľov je príužka. Mal by sa zvýšiť počet čitateľských miest alebo nájsť spôsob na umiestnenie časti zbierky v čítárni. Hoci počet pracovníkov knižnice sa znížil o tretinu (z 12 na 8 osôb), dúfame, že úroveň služieb nielen zachováme, ale so spustením systému počítačového katalógu, zodpovedajúceho nárokom modernej doby, zostaneme výrazne prítomnou zbierkou v honvédsťve aj v domacom knižničnom systéme.